

մը հագած էր, որուն քղանցքները գետնը կը շօշափէին, մինչդեռ վրայէն առած կապտագոյն մետաքսէ արթունական վերարկունք. քղանցքները մանկալիկները բռնած էին. այս վերարկուն սոսկորաբար չըմանը կատարելէ ետքը կը հանէր: Ամէն մէկուն առանձին առանձին ողջն իւր տար, եւ ոմանց քանի մը խօսք ալ կ'ուղղէր: Բայց լաֆոն՝ զոր թէեւ կայսրուհին տեսած էր, նախանձարութիւն մը չունեցաւ: Բայց կարծես թէ լաֆոն անոր պէտք ալ չունէր, ինչու որ կատարինեայ շքադիր կանանց մէջ նշմարած էր զֆէոտորա Օրլովչէ, որուն աչեւն թախտաւորութեան ճառագայթներ կ'արձակէին:

Ժամանակը կ'անցնէր, եւ ոչ ոք լաֆոնին միտ կը դնէր. կայսրուհին զինք չկուցցայ այն փոքրիկ սրահ՝ ուր նստած իրեն ընտանիներուն հետ կը խօսակցէր, ասոնք էին Բարանդա եւ Փոլմպի կոմուհիները, Նուսն Նափշքինի կոմս՝ որ արքայունեաց մէջ խեղդիտակի պաշտօն կը վարէր, եւ շրջող փերեզակի պէս գրպանները տեսակ տեսակ մանր բաներով լեցուն էին, զորոնք թեթեւագնի շէր վաճառէր կայսրուհւոյն: Աստորիական դեսպան՝ ֆօպէնցէլ կոմսն ալ ներկայ էր, որ կատարած ամէն փառաւոր հանդիսութեանց ժամանակ՝ Նափշքինի դէմ մղուած պատերազմաց մէջ Աստորիայ պարտութեան լուրն առնելուն՝ գրիթէ միշտ խօսքի նիւթ եղած էր: Կատարինէ ծիծաղելով կ'ըսէր՝ «Գեսպանը ամենաշքեղ հանդէսն այն օրուան պահած է, յորում գաղղիական բանակը Վիեննա պիտի մտնէ:»

Փողը սեղանի հրակրեց: Սկզբնաստուն ամենաշուշլ կերպով զարդարուած էր: Կայսրուհին ընտրեալ փոքրիկ խմբով մը բարձրադիր տախտակամածի վրայ սեղանի մ'առջեւ բազմած էր. այս առդէն մեքողը ընդարձակ սրահը կը տեսնէր:

Կայսրուհին սովորականէն աւելի ուրախ զուարթ կը թուէր, ամէնէն աւելի Ֆէոտորա իշխանուհւոյն հետ կատակներ կ'ընէր. որուն կերպարանքը մերթ ընդ մերթ ուրախութեան ճառագայթներ կ'արձակէր:

Ողորդ ելաւ կայսրուհին: Իւր վսեմ՝ գոգցես ագամանդաց բազմութիւնէն ճառագայթներով վայելուչ երևոյթիլ բացայայտ կը ցուցնէր, թէ մեծապէս գոհ եղած էր բանէ մը: Եւ խոր լուսութիւն տիրեց լայնատարած սրահին մէջ:

«Թէ բանակաց պաշտօնականները պետութեան եւ կայսրուհւոյն անձնատէր են, ըսաւ կատարինէ, անոր փողով շատ անգամ առած եմ. բայց մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ ինձ

անձի մ'ասպետական մէկ գործը վարձատրելու առիթ ունենալ, որ կրելով կայսրուհւոյն համագոյնք միանգամայն անոր պատուոյն պաշտպան հանդիսացած է իւր արիւնը հեղղով, եւ անոր անունը թշնամաբէ սգաւտ պահած է: Այլեքսի լաֆոն տեղակալն՝ որ իւր ազնուութիւնն ու հաւատարմութիւնը ցուցուց, թող յառաջ անցնի:»

Երիտասարդ պաշտօնականն ակամայ ողորդելով կանգուն կեցաւ: Արմանար թէ ամէն մարդ իրեն կը նայէր, բայց ինքը կայսրուհւոյն վեհ կերպարանաց էր բեւեռած իւր աչերը:

Չարմանք մեծաբանը: — Ալեքսի կայսրուհւոյն առջեւ կեցած վայրկենին՝ անոր կերպարանաց վրայ կարծես թէ թեթեւ ցնցում մը նշմարեց: Կայսրուհին ձեռքը սրտին մերձեցուց, իւր թէ ցաւ մ'ամբեղ ուղղէր:

«Ալեքսի լաֆոն — միւսանգամ սկսաւ կատարինէ կարճատեւ դադարէ մ'ետքն՝ երբ իւր ձայնին կրած թեթեւ այլալուծիւնն անխմանալի էր, — դաւն սուր ի ձեռին Ռուսիոյ կայսրուհւոյն դէմ ուղղուլ թշնամանաց վեժժը լուծելու գեղեր: Զքեղ պատուելով եւ բարձրացնելով՝ կը համարեմ թէ մեր ամէն պաշտօնակալներուն ալ պատիւ ընծայած կ'ըլլանք: Անշուքեղ բարձր նպատակի մ'ուղղած են, եւ մենք գիտարութիւններն հարթելով ճամբան քեղի դիւրացնել կը փորձենք՝ անուանելով քեզ —:»

Կատարինէ չկրցաւ իւր խօսքն ամբողջացնել: Իւր կերպարանքն՝ որ այս խօսակցութեան ժամանակ սաստիկ կարմրած էր, մեռելի գոյն առաւ: Արագութեամբ յօգնութիւն փութաց Սուբուլ իշխանը: «Ի սէր Աստուծոյ. շեր Վեհափառութիւնն անհանգիստ է:»

Գիտարաւ շունչ առնելով կատարինէ անոր բազկաց վրայ յեցաւ:

«Բան մը չէ, իշխան, ըսաւ, այլ ոչ այնչափ դիւրութեամբ. եղածը թեթեւ անհանգիստութիւնն է: Նարիշքինի կոմսին խեղճատակութեանց վրայ չափազանց ծիծաղելէ պատճառաւ: Զիս խուցս տարէք. թող պաշտօնական կանայք հետս քան. դուք ձեր զուարճութիւնը յառաջ տարէք, թերեւս նորէն գամ:»

Եւ գազանալով Ալեքսին՝ որ սալածի պէս կեցած էր, ըսաւ, «Վաղը — Սուբուլին դիմե՛ք — պիտի անուանուիս —»

Եանկարծական սաստիկ ցաւի մը վրայ գալով՝ կայսրուհին իւր խօսքը կիսատ թողլու ստիպուեցաւ: Սուբուլի բազկաց յեցած՝ մեղեցաւ սրահէն:

Այդ փառազարդ դահլձաց մէջ հաւաքեալ բազմութեան վրայ սեւակցելու ամպի պէտ տարածեցաւ Վայսրուհւոյն անհանգստութիւնը: Մի փայլն կատարինեայ հրամանը կատարելու համար՝ ժողովականք անմիջապէս չցրուեցան, ուստի ընդ վայրը կը պատկեն Վայսրուհւոյն երկրորդ անգամ երեւնալուն: Ղերբապէս իմացուեցաւ, թէ ինք զինքը լրագրոյն կը գրայ, բայց հանգստեան պէտք ունենալով իւր ներքին սենեակներն առանձնացած է: Քիչ ժամանակուան մէջ սրահները դատարկացած էին: Անհետ էր եղած ամեն փառաւորութիւն, մարած էին ճրագները, աներեւութացած՝ քիչ մը յառաջուան ծիծաղն ու կենդանի խոսակցութիւնը — ահա ամեն բանի անցաւորութեան պատկերը — մեռելային լուծիւն մը:

Մեռելայինն: — Դէր խաւարային եւ երազանման հրեշտակ մը կու գայ կը մերձենայ մահին, որուն ոչ խղիկն եւ ոչ արքունական պալատը կրնայ երբեք դէմ դնել: Կը խոնարհի մահը յերկիր, կը մտնէ մարմարեայ ամրաշէն պալատը, կը բանայ իրեն ճամբայ պողովատիկ սրբութիւնը՝ նեւալ պահպանաց մէջէն, եւ ինչ կը զօրեն շողողուն քաջատուր սրբն ընդդէմ աներեւոյթ ամենապաղծին: Անցնելով սրահներու մէջէն կը մերձենայ մահը. ոչ ինչ կ'իմանան կիսարժուան մանկաւիթք, ոչինչ եւ անքնութենէ խոնքեալ պալատական կանաչք. երկաթեայ գոները եւ թաւէ վարագոյնները կարծես ինքնակամ անոր առջեւ կը պարզուին, կը բնաւ իր բացուի կարմիր թաւէ սրկապանակ մ'ալ: Արն մը կը ննջէ սնդուսէ շքեղ բարձրու. վրայ: Համբըր մը կու տայ մահին անոր ճակատին — եւ մեծապէս կը զգուշանայ աղմուկ հանելէ, վստան զի Վայսրուհին կը քնանայ:

Կոր օրը ծագեցաւ, որ էր 4 Նոյեմբերի 1796 ամին:

Կատարինէ ամենեւին տկարութիւն չզգալուն՝ անկողնէն ելաւ: Կարճատեւ ունկնդրութիւն մը շնորհէց Սուրբով իշխանին, եւ ամփոփ մտօք իւր գործոց զբաղելու համար՝ առանձնացաւ: Զաւարիտ Կոստանդնուպոլէ՝ Վայսրուհւոյն սպասաւորներէն մին՝ ճիշտ ժամը տասնութիւն չորս — լոտ կը բերէր: Երկայն ատեն սպասեց Զաւարիտ, բայց Վայսրուհին չերեւցաւ: Ղերբապէս համբերութիւնը հասնելով՝ կողքական դուռ մը կէս բացաւ եւ զարհուրանք դուրս ելաւ՝ բոլորովին այլապէս:

Անգագայ վիճակի մէջ՝ բոլորովին գեղնած գետինը կը պարկէր հոգը Վայսրուհին իւր ա-

ռանձնասնեակը տանող նեղ անցքերէն միոյն վրայ:

Սպասաւորին ձին ու դուռ մը՝ մօտ տեղերն գտնուող ծառայից եւ պալատականաց մէկ վարկենի մէջ Վայսրուհւոյն սենեակը խմբակելուն պատճառ եղաւ: Վայսրուհին գետնէ վերցուցին թժշկին մարդ զովեւեցաւ, վստան զի Վայսրուհին զեւ հոգին առնալու չէր: Այս արկածն ըստ կարի գաղտնի կը պահէր. անմիջապէս ձեւալըն թաց սուրհանգակ տաքուեցաւ ի կաշին՝ գահահառանգին իւր մօր մեռնելու վտանգի մէջ գտնուելու բոթը գութելու համար:

Մեծ-իշխանն՝ որ աճապարեկով եկած էր, թէեւ իւր մայրը կենդանի, այլ անգագայ վիճակի մէջ գտաւ: Համայն կայսերական ընտանիքն անոր մահինը բոլորած էր. բայց Վայսրուհին ոչ զոք ճանչցաւ եւ ոչ բառ մ'արտասրեց: Երբ ժամացողը տասներորդ ժամը հնչեց, կատարինէ սուր ձիւ մը հանեց: Այս ձայնն՝ որ պալատին գրեթէ ամեն կողմը լրելի եղաւ, մեծին կատարինեայ կենաց թեր խղեց, եւ անոր որդին՝ Զարեհին ամենայն թաւաք ինքնակալ հրատարակեց: Զարեհին իկնն ու որդիքն նոր ինքնակալին ոտքն իյնալով հաւատարմութիւն խոստացողներուն մէջէն առաջինն եղան: Սիրով եւ գորովով ընդգրկեց նոր ինքնակալը զանոնք եւ իւր կայսերական եւ հայրական ինամքն անոնց վրայէն անպակաս ընել խոստացաւ: Կայսարը գտնուող ամեն պաշտօնեայք եւ տեղակալը՝ կայսերական տան օրինակին հետեւեցան. ծերակոյտը նոր Զարին հաւատարմութեան երդումը բրաւ:

Վայսրուհւոյն մեռած օրն՝ իրիկուան դէմ երիտասարդ պաշտօնակալ մը լի տրամութեամբ եւ դառնութեամբ, կորագլուխ՝ փողոցները կը կտրէր կ'անցներ: Այս անձը Ալեքսի Լաֆոնէ էր: Անբացատրելի դառնութիւն մը կը տրիւր անոր սրտին մէջ: Կը գուար բախտին դէմ՝ որ զինք իւր մեծամեծ անկկարելութիւններէն զրկելով՝ դժուակ վիճակ մ'իկնէն բաժին էր հասնաւ:

Տնտեսակալ, ինչ խորհրդոց մէջ ընդմեր էր, — հայրուց ձայն մը — Չեղի պէս մեծը ամենքս այլ բաւական պատճառ ունինք մեր մտաց մէջ այլեւայլ խորհրդածութեանց տեղի տալու:

Լաֆոն գլուխը դարձուց — Օրովիւն իշխանն իւր առջեւ կը կենար:

Արիացէք քաջացէք, բարեկամ, ըսաւ սիրալիւ եղանակաւ. ապագային քուէները Չեղի համար տակաւին ձգտած չեն: Ո՛վ գիտէ, Կորին վեհափառութիւնը՝ Պողոտ ինչ ընթացք պի-

տի բռնէ: Քաղաք զմարդ կը փոխէ: Չեր ինչիլըր
 Կայսեր քով յաղոցընելու կ'աշխատիմ: Սուրով
 իշխանն՝ որուն Կայսրը մեծամեծ բաներ խոստա-
 ցած է, ինձ իւր աջակցութիւնը չի զանաւար: Պո-
 ղոս իւր մօր վերջին կամքը կը յարգէ: — Ինչ
 ունիս, Ալեքսիս:»

Երիտասարդ տեղակալը սաստիկ այլա-
 րարձ մասունիչ ըրաւ երկու հոգի՝ որ թեւ
 թեւի ծամբուն միւս կողմէն կու գային. ասոնց
 միջին նշուածքը շողողուն սրցոյ պէս Ալեքսիսին
 աչաց հանդիպեցաւ. եւ արհամարհանաց խօսք
 մը վերջնոյն լսելաց հասաւ:

«Ինչ կը նշանակէ Չեր գրգռութիւնը.
 գարմանալով հարցուց իշխանը: Չեմ հաս-
 կընար:» —

«Որ հասկընաք, ըսաւ Ալեքսիս պաղու-
 թեամբ. Ինչ կրնամ ընել ես՝ անցոր տեղա-
 կալս՝ Կայսեր պաշտպանիցին: Գրիգորովիւ տե-
 ղակալն հիմալ պաշտպանի մը թեւն անցած
 առջեւէն անցաւ. նապուածքն իւր յաղթութիւնը
 եւ իմ թշուառութիւնս յայտնել կը դիտէր:»

Իշխանն ընդարձակածի պէս մնաց: «Չուսու
 պատանի, ըսաւ սաստիկ զգածեալ. կարծեմ
 երկար մնալ ի Ռուսաստան անկարելի պիտի
 ըլլայ քեզի: — Եղիկըլ ֆէռտորաւ:»

«Զարհուրելի խորհրդածութիւն է ինձ
 ֆէռտորայէ հրաժարելու մտածութիւնը:»

«Խօսքս ետ չեմ առնուր, յարեց իշխանը.
 տունս ասկէ վերն ալ յառաջուան պէս բաց
 է ձեզ. բայց պէտք չէք մոռնալ թէ անհնար է
 ըստ ռուսական սովորութեան՝ աղնուականաց
 մէջ ազգակցութիւն յառաջ բերել առանց
 հաւանութեան Կայսեր: Ինձի վստահ եղէք:
 Օրովիւ իշխանը ձեռքէն եկածն յօգուտ Չեր
 գործածելու պիտի աշխատի:»

Երիտասարդ տեղակալին հրաժեշտ տուաւ
 եւ հեռացաւ:

Յամարապալ յառաջ վարեց Ալեքսիս իւր
 ծամբան: Ահանջը հասաւ Բեկիրսպուրի բազ-
 մութիւն եկեղեցեաց զանգակաց հնչիւնը՝ որ
 Կատարինեայ թաղման մեծաշուք հանգիստը կ'ի-
 մացընէր: Որ կարծէր թէ իւր երջանկութեան
 թաղումը կը կատարուի: Այնպիսի տաժանելի
 գրիգ մէջ էր, որ կը կարծէր թէ միազգած
 գերեզմանն իրենց ինքն է՝ հանգչելու եւ մոր-
 ցուելու համար:

(Ը-բ-ն-ի-լ-ի-)

ԱՅԼԵԼԵԼԵԼԵ

ՆՈՐԱՆՈՒՐԵ

Պարզիկնի քարոզմանը:

Փրոֆ. Ռոստանեք ի Էգրեհալ՝ տեղոյն
 ձեւարանին նստին մէջ յայտնեց, որ որչափ կ'ե-
 րեւայ՝ յարողած է քաղցիկը (cancer) ներարեւու-
 թեամբ բուժելու կերպ մը գտնել: Երեսաց քաղց-
 կիկ ունեցող երկու հոգի, ինչպէս նաեւ կրծոց
 քաղցիկ ունեցող ուրիշ երկու հոգի բարորակն
 բժշկած է, որչափ կարելի է այժմուս վիճակէն զա-
 տել: Բայց թէ իւր դիւան առ հասարակամէն քաղց-
 կիկ պիտի կարող ըլլայ բուժել, ապագան պիտի
 ցուցնէ:

Խոսք ան համարներու գործիք մը:

Փարիզէն կը գրեն. Վերրիէ անուն քահանայ
 մը խուլերու լսելու գործիք մը հնարած է, որով
 խուլիկ համբոյր ականջն հետզհետէ կը սրի եւ կը
 լսեն: Այս կերպով խուլեհ համբոյ կամաց կ'առջ
 եւ Դանել Խօսող կ'ըլլայ. Bour-la-Reine հիւան-
 ղանոցին մէջ այս գործիքը 200 է աւելի խուլեհ հա-
 մերց զեւթ մեծամեծ արդիւնք կ'երեւայ:

ՏՆՏԵՍԿԱՆ

Պալտիժժ առարկաները պահել:

Որպէս զի ձգարիժէ խաղովակ, իցան եւն
 երկայնատեն պահելով չարանն եւ դիրտթեք մնաւ,
 նոյնիքը քրեւիկնի (creolin) 1/10 ջրային կամ ալ-
 քոհջուրային խառնուրդի մէջ ձգելու է: Գործածելէն
 յետոյ ջրով լաւ պէտք է լուալ, եւ գործածելէն
 ետեւ՝ նոյն խառնուրդի մէջ թողուլ:

ՓԱՆՐԱՆՈՒՐԵ

Էլիպիքի ամենամօր գիտնը:

Իշխանի ամենամօր գիտնը ծանուցած էրիք
 նախորդ թիւով: Այժմ Փայիս 27 ին յիւր-Երեւէն
 Times լազարոյն ուղղուած հեռագրէն կարող
 ենք աւելի մանրամասնութիւններ քաղել, զոր
 ինքնին Էլիպիք յայտնած է, որ եւ այս գործիքին
 անունը դրած է Էլեգրոֆիլ (Kinetograph): — Այս
 նոր գիտն է բարդագրութիւն լուսանկարութեան
 եւ լեկկարպիկանութեան, այնպէս որ ասով կրնայ
 մէկն իւր սենեակը նստած ժամանակ պիտիակ կտաւի
 մը զիպ գիտնէր որեւէ թեւարան մ'եղած ներկայ-
 այման կենդանի մանրանկարն՝ ամենամանր շարժ-
 մանքը հանգեցնէ, եւ կարող է նաեւ երգերն ու
 երաժշտութիւնը մտիկ բնել միեւնոյն ասան: Ընթ-
 ժադիքը թատերարեմիսն առջեւ սեղանի մը վրայ կը
 դրուի. եւ երբ երաժշտութիւնը կամ ներկայացումը
 կը սկսի, խորագիրն տեսածն ու լսածը կը լուսա-
 նկարէ լուսանկարչական գործիքի ձեռքը, մէկ երկ-
 վայրկէնի մէջ 46 պատկեր նկարելով: Այս արա-